

Մեծ հմուտ թանաքագիտ Գրուսն է ամբողջ գործը, թեև Ալեքսանդրն կը նշմարուի նիւթի ոչ լաւ մշակում, որ արգիւնքն է աւանց տալակուսի հեղինակին վաղահաս մահուան: Կը կորդացուի անշափ հետաքրքրութեամբ եւ օգտուի: Հայերէնագէտ հեղինակն ջանացած է ամէն դէպքին ի նկատի ունենալ նաեւ հայկական աղբիւրներն եւ շեշտել Հայոց խաղացած դերը լիւ զանգական քաղաքակրթութեան մէջ (հմմտ. էջ 76—81 եւ այլուր):

Կը յանձնէր շահեկան գրուածքս հայ պատմաէրենաբանութեան:

Հ. Ն. ԱՅԻՆՈՒՆ

ՍՄԱՐՏ ՌԻԻՐԱՏ. — Բանտէ բանտ, պատմական վէպ 5 տրք. էջ 1048. Կ. Պոլիս, 1910. զին՝ 30 ռըշ.:

Մանգո-ձէ խախտմամբ կիսաւարտ շնացած Բանտէ Բանտ պատմական վէպն վերջերս առանձին հրատարակուեցաւ շափաւոր եւ գիւրմատաշէն գնով մը: Վէպին նիւթն ամէն Հայու սրտին մօտիկ Զէյթունի հերոսական կենսաբան առնուած է. զիստաւոր դերակատարն է Զէյթունիցի զարգացեալ եւ համակրելի Երէւանացի մը, որ տարիներով բանտէ բանտ թափառելէն եւ անպատու մտաւապանաց դիմանալէն ետքն, իւր խիղիւր եւ աննկուն նկարագրով կը յաջողի վերջապէս բանապետութեան ճիւղներէն ճողալով: Վէպը հաւատարիմ է ճշգրիտ պատկերն է համայնական շրջանին մէջ Հայոց համար դժուար գործած Ցածկատաշին, եւ Մեծ մարդասպանին զոհերուն կրած տառապանքներ: Թարգմ. Հեղինակը կենդանի գոյններով կը նկարագրէ հայկական եւ անխիղճ թուրք պաշտօնեաներուն՝ իրենց անյատակ քաւիւր լցըներուն համար, անմեղներու դէմ գործածած սադայելական հնարքներն, պալատական սուրբաբարդ սինյոքներուն վոհմակին՝ իրենց Հայու արեան ծառայի վեհապետին հովանաւորութեանը տակ գործած անիրաւութիւններն ու ոճիրները. եւ կենդանի կերպով դուրս կը ցայտեցնէ անոնց վատ հոգւոյն բոլոր ստորնութիւններն: Ասանց կարգէն դասական նոյններն են, զոր օրինակ՝ Հայկապի կուսակալ Արիֆ փաշան, Մարաշի կառավարիչ փաշան Սալիհն եւ իւր արքանեակն Գաւրի: Զէյթունի գայմազամն. որոնք Նալբանդի հայահալած քաղաքականութեան մէջ մէկ հրու գործիքներ են, ի հարկէ իրենց անձնական շահուն համար: Բայց կան նոյն շրջանի թուրք պաշտօնեայ մէջ ալ զարուստ դարձող պարսկերէն եւ արաբական ունեւորութիւնը, մանաւանդ զիստական դասակարգէն, օրինակի աղագաւ՝ Լիվա-փաշա Մուհամմադ Ալին եւ նմաններն. սակայն ասանց բոլոր ճիգերն ի գեւրէ կ'ենլին Նալբանդի կամայական եւ կրօնաւարար հրամաններուն առջեւ: Հոս ալ չեն զանգուոր գործադարար ներքին թշնամիք, որոնք միշտ

անհամեմատ աւելի աղետաբեր եղած են Հայուն՝ քան վայրագ պլազգին. այսպէս են՝ Արիֆին սեւհոգի խորհրդական Թալիֆ Իւլի եւ Զէյթունիցի քարձմորուք Տէր Կարապետ, որոնք իրենց մատուցած ծառայութիւններով ու սարգաքներով անկից կը հանգիստանան իրենց ազգակցաց գահաձեռնութեան: Մեկ խօսքով ամբողջ վէպն հետաքրքրական եւ թեւադրիչ է, կ'արժէ որ ամէն Հայ կարգիւր եւ վերստին որոճայ իւր մօտաւոր անցեալին ողբալի պատկերն՝ եւ ապագային համար գաս առնուած թրքական կեղծ խոստումներուն միամտաբար չհաւատալու, եւ վերապահ չուր զորք մը բռնելու: Ինչպէս որ վերջին իրիկեան կոտորածն ու աւերը եւ ի գործ դրուած արգելափակումը գործադարար կը հաստատեն մեր խօսքը:

Հ. Պ. Ջ.

Mgr. J. B. ASGIAN. — Kosrovitouthe, La Vierge de l'Ararat ou l'Eglise naissante de l'Ararat. Constantinople, Ed. F. Loeffler, Péra, Place du Tunnel. 1909. 8° pp. 332.

Հեղինակն իւր նիւթը կը ժողովէ Արշակունեաց հարստութեան ութնուոր տարուան ժամանակաշրջանէն (250—330), բւել կ'ըլլայ այն զարէն, յորում կրօնական, նիւթական եւ բարոյական զարգացման սերմերն ինկան հայ հոգին վրայ:

Գրքին նպատակն է ծանօթացնել Հայութեան համակր եւրոպացիներու անոր փառաւոր անցեալը՝ կենդանի վէպի մը տարազով լաւ զարգացուած մտքով մը մէջ: Արգարեւ գեղեցիկ ձգտում: Այնու որ Մեծ. հեղինակն ընթերցողները զուարճացնել եւ հրահանգել միանգամայն ուզած է իր այս ձեռնարկութեամբ, ջանացած է հետեւաբար ճոխացնել զայն ուշագրաւ դէմքերու արդէն ծանօթ պատկերներով, միայն այս տարբերութեամբ որ պատմական անձնաւորութիւններու հրապարակաւ ծանօթ պատկերներն երբեմն իրարու հետ կը փոխանակուին: Վէպին մէջ հերոսի գերը կը կատարէ Խոսրովդուխտ. այն գերը կը կերպաւորուի ի մանաւորի իր եղբոր Տրդատայ եւ Գրիգոր Լուսաւորչի գործած քաղաքականութեամբ. ահա այս երեք թագապատկեր կը համընթանան հիւսելու Հայաստանի քրիստոնէութեան դարձի պատմութիւնը: Վէպին աւելի ձեւ մը տալու համար հնարագէտ հեղինակը, ինչպէս բնական է՝ պատշաճ դատած է երբեմն նոր գործիչով կամ պարագայով մը պատմական թեւրին լրացնել:

Գրքիս զուտ վիպական ճանգամանքին յա-
յնողութեան համոզուելու համար բաւական է
միտ դնել զլիւսաւոր գործողին վիճակած զերին:
Բնական աչք մը անաշխատ պիտի տեսնէ թէ այս
դերը, որ ենթակային անհատականութեան ար-
տադրացումն է, լաւ զարգացուած է եւ ան-
սայթաք ցվիրը պահուած: Լեզուական մասին
առանձին բացատրութիւն տալ աւելորդ է. լե-
զուն հեղինակի վարժ գրչին տակ իր յատուկ
պաշտօնը կատարած է՝ յատկօրէն բացատրել
գաղափարները: Մասնաւոր կերպով յաջող
հասուած է 20րդ Գլուխը (Le Martyre des
Vierges Romaines), որ կը բացուի ստորա-
գրութեամբ այն քսմենլի տարերային արհաւիր-
քին, որ պատահեցաւ բնութեան մէջ ճիշդ այն
միջոցին, երբ դահիճները զՀռիփսիմ բռնաբար
թագաւորին առջեւ կը ձգձգէին. եւ կը փակուի
նկարագրութեամբ այն ծանր թախիծին, որ օր
ըստ օրէ աւելի կը ճնշէր թագաւորին վրայ անմեղ
եւ գեղանի կոյսը չարաչար մահուամբ սպաննած
ըլլալուն համար: Նոյնչափ ընտիր է եւ սրտա-
շարժ յաջորդ Գլուխը Le crise վերնագրով.
Հոս կը պարզուի առջեւեւի հոգեկան անձկայի
եւ տարակոյսներով լի վիճակ մը, որուն կ'են-
թարկուի ազնուասիրտ օրիորդի խորովիզուխտ
տեսնելով քրիստոնէյ կուսանաց այս աղիտալի
կատարածը:

Մեծ. հեղինակն՝ նորագոյն քննադատա-
կան մեծութեանց հմուտ ըլլալով հանդերձ,
զանոնք նկատի առնուլ չէ օգտւած: Սակայն լաւա-
գոյն էր, անպատմական աւանդութիւններէ փոքր
ինչ խտորեցնելով՝ գոնէ կարեւոր մասերու մէջ
յարմարիլ անոնց, առանց բնաւ ընդհանուր վի-
պական կազմը խանգարելու վտանգին: Ինչու որ
ազգայնոյ մը համար յամենայն դէպս խորթ
են՝ արդէն հնացած եւ թաղուած առասպելները
աղբիւրներով յառաջ բերուած տեսնել, ընդ-
հանրապէս առանց եղանակաւորման կամ բա-
րեփոխութեան: 28րդ Գլխու մէջ կը ջանայ Հե-
ղինակն առանձին փաստերով ապացուցանել
Գրիգոր Լուսաւորչի Տրդատայ հետ Հռոմ ըրած
ճամբորդութիւնը եւ այն՝ Սեղբեստրոսի օրով:
Անկեղծ ըլլալու համար նախ պիտի ըսենք որ այս
ջատագրականը եւ անոր յարակից ցուցումնա-
բերութիւնները՝ դժուարաւ կը միաբանին գրքին
վիպական ձեւին հետ, եւ եթէ ընթերցողը լաւ
միտ դնէ՝ ասով դէպքերու տաք յաջորդու-
թիւնը քիչ մը պարզած պիտի գտնէ: Գալով բուն
խնդրոյն, նոյնը շատոնց յուզուած եւ լուծուած
է կրեանք ըսել: Ինչի՞ր չկայ կոստանդիանոսի եւ

Տրդատայ միջեւ նոր դաշնագրութիւն մը տեղի
ունեցած է, լայց ոչ Գրիգորի եւ Սեղբեստրոսի
(լաւ եւս Եւսեբիոսի) օրով եւ այն ձեւով, զոր
կ'ուզէ հաստատել Հեղինակը ազգային պատ-
մունքերու հետեւելով: Այսու ամենայնիւ ան ալ
անվիճելի է թէ ամբողջ վիպական շէնքը նորա-
գոյն քննադատութեան համաձայն բարձրացը-
նել անկարելի էր, վասն զի այն պարագային
խկապէս տարբեր ձեւ մը կ'առնուր գիրքը:

Պ. 11.

AHARONIAN A. — Bilder aus Türkisch-Armenien. Uebersetzt und herausgegeben von Artak Wartapet Smbatjantz. Etschmiatsin, Klosterdruckerei 1910. 8°, S. V+136, Mk. 1.

Արտակ վարդապետ կու տայ այսու Աւ.
Ահարոնեանի «Պատկերներ Տաճկահայ կիան-
քից» ժողովածոյն հետեւեալ վեց հատուած-
ներու թարգմանութիւնը. Գլուխ 1-ին, Գլուխ 2-ին, Գլուխ 3-ին, Գլուխ 4-ին, Գլուխ 5-ին, Գլուխ 6-ին:

Յիշեալ հատուածներէն չորս առաջինները,
ինչպէս Յառաջաբանին մէջ կ'ըսուի, լոյս տե-
սած են նախնարար Nordlivländische Zeit-
schriftի մէջ. իսկ վերջին երկուքը առաջին ան-
գամ կը հրատարակուին հոս:

Հրատարակութեան արտաքին հանգա-
մանքներն լաւ են եւ գովելի, որ պատուաբեր է
միանգամայն էջմիածնի Տգարանին:

Թալոզ է նաեւ թարգմանութիւնը՝ սա-
հուն գերմաներէնով, յղուած նաեւ Օր. A.
Selmerի գրչին: Թարգմանչին անձանօք մնա-
ցած է, որչափ կ'երեւայ, ժողովածոյիս ինչ ինչ
հատուածներու գերմաներէն թարգմանութիւնը
Տիկին Ազնէս Գեանջեցեանի ձեռքէն. գոնէ Յա-
ռաջաբանին մէջ յիշատակուած շտեմանք. այ-
լազգ, ինչպէս կը յուսանք, պիտի չձեռնարկուէր
Գ. օր. Բաշի կրկին թարգմանութեան, որ Հայե-
րէնագիտութեան հոգիին տակ շատ աւելի յաջող
փոխուած է գերմաներէնի եւ աւելի փայլուն կը
պատկերացընէ հայ մտքին սեպհակաւորութիւնը:

Պ. 11.

